

JOANNA KOZIELSKA  
ORCID: 0000-0002-2319-9644  
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu  
E-mail: askowr@amu.edu.pl

## SZCZĘŚCIE, PRZYPADEK CZY CIĘŻKA PRACA I AMBICJA? UCZNIOWIE SZKÓŁ PODSTAWOWYCH O UWARUNKOWANIACH SUKCESU ZAWODOWEGO

### WSTĘP

Zgodnie ze społeczno-poznawczym ujmowaniem uwarunkowań prowadzących do zrozumienia determinantów jednostkowych działań jest poznanie przekonania, jakie ludzie mają na swój własny i świata temat. Nie pozostają one bez wpływu na podejmowane decyzji, w tym także na wybór zawodu czy szerzej zawodowej ścieżki i jej kierunku<sup>1</sup>. Pytanie, dlaczego jedni ludzie są gotowi podjąć się zadań wymagających wysiłku, a inni nie – zasadniczo jest nierozstrzygnięte. Dotychczasowe badania w tej dziedzinie pokazały, że na przykład cechy osobowości są słabymi predyktorami zachowań przedsiębiorczych<sup>2</sup>, sugerują natomiast, że to przekonania i sądy na temat własnego Ja i świata mogą stanowić wyznacznik sukcesu<sup>3</sup>. Można w związku z tym przypuszczać, że pozytywne przekonania co do determinantów sukcesu, jak optymizm, nadzieja na osiągnięcie sukcesu<sup>4</sup> będą sprzyjały bardziej pozytywnemu postrzeganiu procesu z tranzycji edukacji do rynku pracy. Co ważne, to jak postrzegamy determinanty sukcesu (co za nie

---

<sup>1</sup> A. Bandura, *Toward a Psychology of Human Agency*, „Perspectives on Psychological Science” 2006, 2, s. 165–180.

<sup>2</sup> K.C. Wooten, T.A. Timmerman, R. Folger, *The Use of Personality and the Five-Factor Model to Predict New Business Ventures: From Outplacement to Start-up*, „Journal of Vocational Behavior” 1999, 54; D. Berings, F. De Fruyt, R. Bouwen., *Work Values and Personality Traits as Predictors of Enterprising and Social Vocational Interests*, „Personality and Individual Differences” 2004, 36.

<sup>3</sup> Ch.L. Shook, R.L. Priem, J.E. McGee, *Venture Creation and the Enterprising Individual: A Review and Synthesis*, „Journal of Management” 2003, vol. 29, issue 3.

<sup>4</sup> M.F. Scheier, Ch.S. Carver, *Optimism, Coping, and Health: Assessment and Implications of Generalized Outcome Expectancies*, „Health Psychology” 1985, 4 (3).

uznajemy), warunkuje przyjmowanie biernej vs aktywnej postawy w kształtowaniu swojego losu<sup>5</sup>. Wobec tego autorkę niniejszego tekstu interesuje nie tylko to, jak uczniowie szkół podstawowych postrzegają sukces (życiowy i zawodowy), z jakim wymiarem go identyfikują, ale właśnie to, jak postrzegają czynniki go warunkujące. Co może wyznaczać ich postawę wobec kształtowania własnego życia.

#### ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE AUTORSKICH WERYFIKACJI EMPIRYCZNYCH

W tekście zaprezentowano jeden z modułów badania przeprowadzonego w 2020 r. w średniej wielkości mieście (ok. 80 000 mieszkańców), którego przedmiotem uczyniono wybory, aspiracje i plany edukacyjno-zawodowe młodzieży (oraz szeroki kontekst im towarzyszący – w tym aspekt percepcji sukcesu właśnie).

Za cele poznawcze obrano: dokonanie charakterystyki aspiracji i planów oraz czynionych przez młodzież wyborów edukacyjno-zawodowych; poznanie opinii młodzieży na temat kategorii ‘sukces’ (w tym sukces zawodowy) wraz z jego uwarunkowaniami; dokonanie charakterystyki asocjacji towarzyszących młodzieży na temat ścieżek kształcenia umożliwiających vs uniemożliwiających osiągnięcie sukcesu zawodowego (technika, szkoły branżowe vs licea ogólnokształcące) i zawodów prestiżowych vs nieprestiżowych oraz dokonanie charakterystyki (będącej konsekwencją poczynionej przez uczniów ewaluacji) procesu doradztwa zawodowego oraz opis jego pożądanego przez uczniów kształtu.

Problemy badawcze poruszone w omawianym module zawierały się w pytaniach:

Jakie asocjacje towarzyszą uczniom i uczennicom szkół podstawowych i ponadpodstawowych na temat szkolnictwa ponadpodstawowego (szkolnictwo zawodowe/branżowe vs techniczne vs ogólnokształcące)?

Jakie ścieżki kształcenia uczniowie postrzegają jako prestiżowe vs nieprestiżowe / umożliwiają odniesienie sukcesu zawodowego vs uniemożliwiają odniesienie sukcesu zawodowego?

Jakie zawody uczniowie szkół podstawowych postrzegają jako prestiżowe vs nieprestiżowe?

Jakie, zdaniem młodzieży, uwarunkowania sprzyjają osiągnięciu sukcesu zawodowego?

---

<sup>5</sup> J. Gładys-Jakóbk, *Różne oblicza i uwarunkowania sukcesu we współczesnej Polsce*, OW SGH, Warszawa 2005.

Jak kształtuje się samoocena młodzieży w zakresie szans na osiągnięcie sukcesu zawodowego?

Jak wybrane cechy społeczno-demograficzne różnicują postrzeganie sukcesu zawodowego, jego uwarunkowań i samoocenę szans jego osiągnięcia?

Wspomnieć należy w tym miejscu o zmiennych niezależnych, którymi uczyniono: płeć, miejsce zamieszkania, poziom wykształcenia rodziców respondentów, aktywność vs brak aktywności zawodowej rodzica respondenta, deklarowany przez uczniów poziom zaangażowania rodziców w życie edukacyjne respondenta, status materialny rodziny ucznia, poziom osiągnięć edukacyjnych uczniów, poziom zaangażowania ucznia w zajęcia pozaszkolne i pozalekcyjne, rodzaj szkoły, w której uczy się respondent.

W przeprowadzonym procesie badawczym, wpisującym się w paradygmat badań ilościowych, wykorzystano łączony schemat doboru próby – schemat celowo-losowy, określając najpierw warstwy próby, stanowione przez celowo wybrane rodzaje szkół, którymi uczyniono szkoły podstawowe, jak również miejscowość pod względem liczby mieszkańców (średniej wielkości miasto). W kolejnym etapie losowaniu podlegały grupy uczniów (zespoły klasowe) objęte badaniem. W niniejszym tekście odniesiono się do modułu dotyczącego sukcesu zawodowego.

Badanie przeprowadzono, wykorzystując metodę sondażu diagnostycznego (ankietowanie – autorski kwestionariusz ankiety). Próba badawcza, którą uczyniono młodzież szkół podstawowych, stanowiła 1099 osób. Celem uchwycenia i rozpoznania związków pomiędzy zmiennymi i realizacji nakreślonych wcześniej celów badawczych zastosowano wybrane procedury statystyczne, pozwalające na stwierdzenie występowania statystycznej istotności oraz siły zależności pomiędzy analizowanymi czynnikami. Zależności między pytaniami zbadano testem chi-kwadrat Pearsona, a w przypadku gdy liczebności oczekiwane okazały się zbyt małe użyto testu chi-kwadrat NW (największej wiarygodności). Przy analizie pytań z wielokrotną odpowiedzią w przypadku porównania proporcji odpowiedzi w dwóch grupach zastosowano test istotności różnicy między dwoma wskaźnikami struktury, a w przypadku porównania proporcji odpowiedzi w co najmniej 3 grupach zastosowano test  $F_p$  porównującego  $k$  częstości. Za istotną statystycznie przyjęto wartość  $p < 0,05$ . Ponadto w pytaniach dotyczących prestiżu zawodów i uwarunkowań wyborów edukacyjno-zawodowych przypisano kategoriom odpowiedzi rangi (wartości liczbowe), a same odpowiedzi były traktowane jako zmienne ilościowe. W związku z czym przy obliczeniach zależności dla tych wskaźników zastosowany został nieparametryczny test Kruskala-Wallisa do porównania istotności różnic w poziomie ocen responden-

tów w co najmniej 3 grupach. Obliczenia statystyczne przeprowadzono przy użyciu pakietu statystycznego Statistica 10 PL.

#### SUKCES ŻYCIOWY W PERCEPCJI UCZNIÓW SZKÓŁ PODSTAWOWYCH

Młodzież szkół podstawowych (SP) biorąca udział w badaniu poproszona o wskazanie 3 odpowiedzi, które najlepiej przedstawiają jej asocjacje, stanowiące o osiągnięciu sukcesu życiowego, określiła, co przedstawia tabela 1, iż jest to przede wszystkim posiadanie szczęśliwej rodziny (72,40%) – co wskazuje na ważność wymiaru emocjonalno-afiliacyjnego (sukces jako efekt orientacji na rodzinę) oraz dobrej pracy, z której człowiek czerpie satysfakcję (63,30%) (sukces jako efekt orientacji na pracę). Te dwie odpowiedzi były wybierane przez największą część grupy. Na kolejnych pozycjach, których podstawą uczyniono odpowiedzi uczniów podstawówek, ułożył się sukces postrzegany jako posiadanie prawdziwych przyjaciół (34,80%) (sukces w wymiarze emocjonalno-afiliacyjnym), wykształcenia (34,80%) (sukces w wymiarze stratyfikacyjno-prestiżowym lub samorealizacyjnym) i dobrego zdrowia (39,50%).

Co interesujące, wobec między innymi przypisywanego globalnym nastolatkom konsumpcyjnego stylu życia w kulturze supermarketu, natychmiastowej gratyfikacji potrzeb<sup>6</sup> i w kontekście młodego wieku respondentów, bogate życie duchowe częściej wskazywano jako kojarzące się z sukcesem niż na przykład posiadanie wysokiego statusu społecznego i towarzyszących mu dóbr materialnych. Kategorie 'humanitarne', związane z sukcesem postrzeganym w optyce niesienia pomocy innym czy godności i uczciwości, wskazywano najrzadziej.

Analizując odpowiedzi uczniów szkół podstawowych – ujęte w tabelarycznym zestawieniu (tabela 1, gdzie nota „-” oznacza, że zmienne niezależne o charakterze indywidualno-społecznym nie wpływały w sposób istotny statystycznie na uczniowskie asocjacje związane ze wskazaną kategorią sukcesu). Warto zauważyć, iż biorąc pod uwagę płeć respondentów istotne statystycznie różnice wystąpiły w odpowiedzi dotyczącej „zdrowia” ( $p = 0,0156$ ), na którą częściej wskazywały uczennice. Ten aspekt był częściej wymieniany także przez uczniów uzyskujących przeciętne (3,01–3,50) oraz bardzo dobre i celujące (powyżej 5,00) ( $p = 0,0249$ ) wyniki w nauce.

---

<sup>6</sup> Z. Melosik, *Kultura popularna jako czynnik socjalizacji*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.

Tabela 1. Asocjacje młodzieży na temat sukcesu życiowego

Asocjacje młodzieży na temat sukcesu życiowego	Istotne zróżnicowania indywidualno-społeczne <sup>7</sup> Najczęściej wskazywali:
Szczęśliwa rodzina	–
Dobra praca, zadowolenie z niej	uczniowie, deklarujący bardzo wysoki oraz wysoki poziom materialny rodziny
Posiadanie prawdziwych przyjaciół	–
Wykształcenie	–
Zdrowie	dziewczeta uczniowie przeciętni, dobrzy, bardzo dobrzy (osiągający średnie ocen w przedziale 3,01–5,00)
Radość, spełnianie marzeń	dziewczeta uczniowie bardzo dobrzy (osiągający średnie ocen powyżej 4,50)
Dobre warunki materialne, finansowe	–
Osiąganie celów, samorealizacja, rozwój własnej osoby	uczniowie bardzo dobrzy
Bogate życie wewnętrzne, duchowe	–
Wysoki status materialny, wysokie zarobki, wysoki poziom życia	aspirujący do wyższego wykształcenia
Godność, uczciwość, niezależność	uczniowie bardzo dobrzy (osiągający średnie ocen powyżej 4,50)
Bycie pomocnym dla innych	dziewczeta uczniowie bardzo doby i celujący (osiągający średnie ocen powyżej 5,00)
Nie wiem, trudno powiedzieć	uczniowie, których plany edukacyjne sięgają tylko ukończenia szkoły podstawowej

Źródło: badania własne

Osiągający najwyższe noty uczniowie wskazywali także najczęściej, iż sukces jawi im się jako „godność, uczciwość, niezależność” ( $p = 0,0149$ ) oraz „osiąganie celów, samorealizacja, rozwój własnej osoby” ( $p = 0,0068$ ), podobnie zresztą jak uczniowie aspirujący, by po szkole podstawowej kontynuować naukę – zdobyć średnie wykształcenie maturalne oraz wykształcenie wyższe ( $p = 0,0186$ ). Ci ostatni, pragnący ukończyć studia, częściej niż ich pozostali koledzy określali,

<sup>7</sup> Zmienne niezależne: płeć: Test zgodności chi-kwadrat Pearsona NW  $p = 0,0016$ ; chi-kwadrat = 29,9;  $df = 11$ ; opinia na temat poziomu zaangażowania rodziców w proces edukacji dziecka Test zgodności chi-kwadrat Pearsona NW  $p = 0,0111$ ; chi-kwadrat = 54,3;  $df = 33$ ; osiągnięcia szkolne wyrażone średnią ocen Test zgodności chi-kwadrat Pearsona NW  $p = 0,0087$ ; chi-kwadrat = 83,0;  $df = 55$ . Pozostałe zmienne, jak np. miejsce zamieszkania, wykształcenie rodziców i aktywność vs brak aktywności rodziców na rynku pracy.

iż sukces kojarzy im się z „wysokim statusem materialnym, wysokimi zarobkami i wysokim poziomem życia” ( $p = 0,0046$ ). Kategoria „radość, spełnianie marzeń” jako asocjacja związana z sukcesem życiowym była wybierana częściej przez respondentki ( $p = 0,0029$ ), a także ( $p = 0,0318$ ) uczniów, którzy uzyskują wysokie i bardzo wysokie średnie ocen szkolnych (o średniej 4,51–5,00 oraz powyżej 5,00). Uczennice, podobnie jak w przypadku poprzedniej kategorii, częściej wskazywały, iż sukcesem jest „bycie osobą pomocną innym” ( $p = 0,0181$ ), na tę kategorię wskazywali także ( $p = 0,0306$ ) uczniowie o wysokich i bardzo wysokich osiągnięciach w nauce (o średniej 4,51–5,00 oraz powyżej 5,00). „Dobra praca, zadowolenie z niej” ( $p = 0,0025$ ) jako skojarzenie z sukcesem najczęściej wskazywane było przez uczniów deklarujących bardzo wysoki oraz wysoki poziom materialny rodziny.

#### SUKCES ZAWODOWY I ŚCIEŻKI EDUKACYJNE DOŃ PROWADZĄCE

Asocjacje respondentów, służące badaczce wskazaniu wyznaczników i sposobu postrzegania sukcesu zawodowego przez młodzież, ujmowane były w większości przypadków w wymiarze subiektywno-obiektywnym, koncentrując się wokół wartości takich, jak profesjonalizm, autonomia, bezpieczeństwo i stabilizacja, przedsiębiorczość, rzadziej poświęcenie się dla innych. Uczniowie klas VI–VIII w zdecydowanej większości przypadków postrzegali sukces zawodowy przez pryzmat:

- 1) zrealizowanego celu (marzenia, zamierzenia, planu o edukacyjno-zawodowym charakterze, często wynikającego z pasji i zainteresowań jednostki)  
*Sukces zawodowy to moim zdaniem spełnienie swoich marzeń o ulubionym zawodzie i wykonywanie go (K/13/VI);*
- 2) jego skutków (w sferze życia osobistego i związanych z pracą) – (w zdecydowanej większości opinii) materialny (finansowy) wymiar (od wystarczających na zaspokojenie podstawowych potrzeb, przez wysokie i bardzo wysokie zarobki; gwarant dostatniego [=] szczęśliwego życia)  
*Człowiek sukcesu to człowiek, który realizuje się w swoim wymarzonym kierunku, czasem osiąga sukcesy i bez problemu się utrzymuje, stać go na dobre auto, fajny dom inne rzeczy, chodzi z przyjemnością do pracy i rozwija się w niej (K/339/IISB);*
- 3) funkcji, jaką pełni – przynosząc spełnienie, satysfakcję, zadowolenie oraz harmonię, spokój i równowagę, autonomię i niezależność w życiu prywatnym (także poprzez wymienione w punkcie 2 dobra materialne) oraz zawodowym

*Człowiek sukcesu jest szczęśliwy i zarabia na swoje potrzeby, może dobrze żyć, o nic się nie martwić, mieć dzięki temu szczęśliwą rodzinę (K/117/VIII);*

- 4) cech osobowych jednostek (lub wskazując konkretne egzemplifikacje osób), które go doświadczyły i tego, jakie się stały w związku z jego osiągnięciem

*Człowiek sukcesu jest zadowolony ze swojej pracy i dobrze wykształcony, mądry, lubi do niej chodzić. Ma w niej zarobki, które go satysfakcjonują i jest w pracy i w ogóle w życiu niezależny dzięki temu. Chodząc do tej pracy spełnia swoje marzenia, jest ambitny i pracowity oraz twardo stąpający po ziemi, dobrze kieruje ludźmi i ciągle się uczy, to [...] przedsiębiorczy raczej człowiek jest (K/765/VIII);*

*Człowiek sukcesu to dla mnie Michael Jackson, Bill Gates, Donald Trump oraz Queboanfibe i w sumie kilku innych (M/659/IT);*

- 5) cech wykonywanej pracy (raczej lekka, przyjemna, lubiana przez wykonującego ją, stabilna itp.) lub konkretnych jej egzemplifikacji (np. zawodowy sukces odniósł lekarz, prawnik)

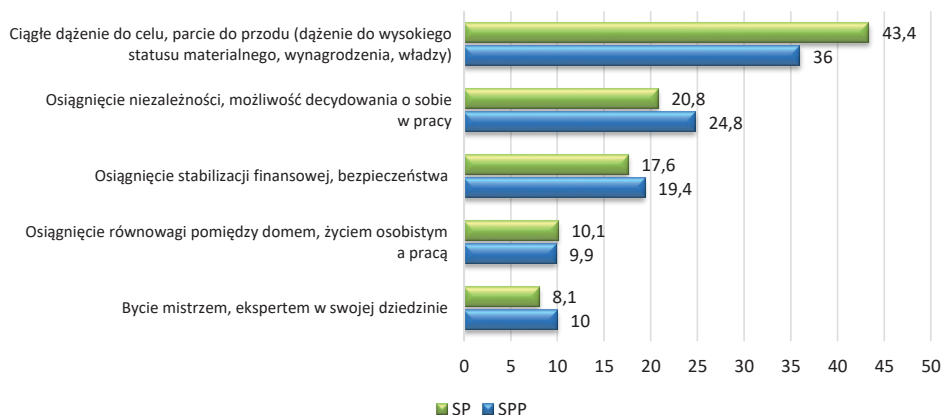
*Sukces zawodowy to być milionerem i mieć firmę typu google [...] sukcesem może być też praca na uczelni w szpitalu i prywatny gabinet przy domu. Według mnie jest to człowiek który jest niezależny. Ma wysoki status majątkowy, znajomości na całym świecie (M/87/IT);*

*Sukces zawodowy = sprawiająca przyjemność, raczej łatwa praca, za pieniądze, które pokrywają wszystkie potrzeby rodziny (M/608/ISB).*

Największa część uczniów szkół podstawowych<sup>8</sup> wskazywała, iż sukces postrzegają w kategoriach: parcia do przodu (*getting ahead*), a zatem w jego tradycyjnym ujęciu – jako dążenie do statusu, odpowiedzialności, wysokiego wynagrodzenia, władzy (43,40%) (wykres 1)<sup>9</sup>. Następnym w kolejności wskazaniem było dążenie do wolności (*getting free*) – sukces przynoszący autonomię, wolność i niezależność (20,80%). Blisko co piąty uczeń szkoły podstawowej postrzega sukces jako dążenie do bezpieczeństwa (*getting secure* – stabilizacja, bezpieczeństwo, przewidywalność). Bycie mistrzem w swojej dziedzinie (*getting high* – rozwijanie umiejętności ponad przeciętność, bycie ekspertem w swojej branży) to asocjacja wskazywana rzadko.

<sup>8</sup> Test zgodności chi-kwadrat Pearsona  $p = 0,000$ ;  $df = 4$ .

<sup>9</sup> Kategorie zmiennych za: M. Pietruszewski *Uwarunkowania sukcesu zawodowego w dzisiejszej gospodarce*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej – Zarządzanie” 2014, nr 15, s. 65–78 [online], <<http://www.zim.pcz.pl/znwz>> [dostęp: 19.05.2020].



Wykres 1. Oblicza sukcesu zawodowego w opiniach młodzieży, ujęcie porównawcze: szkoła ponadpodstawowa (SPP) i podstawowa (SP)

Źródło: badania własne

Uszczegóławiając analizy dotyczące postrzegania sukcesu przez uczniów szkół podstawowych, sukces jako parcie do przodu (*getting ahead*) – częściej wskazywali uczniowie niż uczennice ( $p = 0,0032$ ); na dążenie do wolności (*getting free*) – sukces jako autonomia, wolność, niezależność – częściej wskazywali uczniowie z wysokim oraz przeciętnym, niskim i bardzo niskim poziomem materialnym rodziny ( $p = 0,0030$ ) oraz uczniowie, którzy nie zamierali poprzestać na wykształceniu podstawowym, planując naukę w liceum, technikum lub szkole branżowej ( $p = 0,0029$ )<sup>10</sup>; dążenie do bezpieczeństwa (*getting secure*) – stabilizacja, bezpieczeństwo, przewidywalność, to kategoria postrzegania sukcesu, za którą częściej opowiadały się dziewczęta ( $p = 0,0032$ )<sup>11</sup>, uczniowie, którzy nie znali (lub nie potrafili określić) poziomu materialnego rodziny ( $p = 0,0030$ )<sup>12</sup> oraz uczniowie nieplanujący podjąć studiów ( $p = 0,0029$ ); dążenie do mistrzostwa (*getting high*) – rozwijanie umiejętności ponad przeciętność, bycie ekspertem w swojej dziedzinie – częściej wskazywali mężczyźni ( $p = 0,0032$ ) oraz uczniowie, którzy aspirowali, by ukończyć studia ( $p = 0,0029$ ); dążenie do równowagi (*getting balanced*) – najczęściej wybierały kobiety ( $p = 0,0032$ ) oraz uczniowie, którzy chcieliby mieć w przyszłości wykształcenie wyższe ( $p = 0,0029$ ).

Największa część uczniów szkół podstawowych wskazała, iż to technikum jest szkołą umożliwiającą osiągnięcie sukcesu zawodowego (35,50%), co trzeci

<sup>10</sup> Test zgodności chi-kwadrat Pearsona  $p = 0,0029$ ; chi-kwadrat = 36;  $df = 16$ .

<sup>11</sup> Test zgodności chi-kwadrat Pearsona  $p = 0,0030$ ; chi-kwadrat = 22,7;  $df = 12$ .

<sup>12</sup> Test zgodności chi-kwadrat Pearsona  $p = 0,0032$ ; chi-kwadrat = 15,9;  $df = 12$ .



postawił na liceum ogólnokształcące (28,80%), a blisko co piąty uczeń stwierdził, iż sukces umożliwi ukończenie uczelni wyższej. Ich wypowiedzi były podobne, niezależnie od wyznaczonych założeniami metodologicznymi zmiennych niezależnych (indywidualno-społecznych) ( $p > 0,05$ ).

Uczniowie, opisując swoje spostrzeżenia i opinie na temat liceów, techników i szkół branżowych, odnosili się zazwyczaj do kilku obszarów, służących zobrazowaniu wyrażonej przez nich oceny tychże. Dotyczyły one:

- 1) uczniów uczących się w danym typie szkoły (ich cech indywidualno-środowiskowych – jak np. osiągnięcia szkolne, aspiracje i plany edukacyjno-zawodowe; poziom dookreślenia się w kwestii preferencji zawodowych);
- 2) poziomu nauczania w szkole, programu nauczania (w tym także sposobu funkcjonowania w tym zakresie nauczycieli i oczekiwań przez nich formułowanych);
- 3) relacji (nauczyciel – uczniowie, uczniowie – uczniowie itp.);
- 4) infrastruktury szkolnej;
- 5) postrzegania szkoły, opinii o niej.

Opinie młodzieży szkół podstawowych w większości przypadków wyrażały pozytywne ustosunkowanie dotyczące liceów i techników, więcej pejoratywnych określeń przypadło w udziale szkole branżowej. Za przykład niech posłużą poniższe wypowiedzi:

a) szkoła branżowa

*Muszę przyznać, że źle się mówi o uczniach zawodówek i o tego rodzaju szkole, ale często są to ludzie zdolni w pewnym fachu, jakiejś czynności, ale niezbyt mądrzy. Moja koleżanka poszła do zawodówki, wiedziała że chce tam iść bo miała zdolności związane z tym fachem i wiedziała co chce w życiu robić. Od września będzie już w 3 klasie – z nauką idzie jej słabo, pomimo, że materiał jest bardzo łatwy, ale fryzjerką jest podobno świetną, no cóż są to szkoły dla mniej zdolnych, którzy się nie uczyli, albo nie mieli warunków do nauki, ona musiała iść do pracy, tak mi mówiła [...] (K/506/IIIT);*

*Zawodówki mają niski poziom nauczania i posyła się tam ludzi, z którymi nie wiadomo co zrobić, ale nie wszyscy muszą być po studiach wyższych. Ktoś musi sprzedawać w sklepie, roznosić listy, gotować w restauracji, robić włosy czy nawet sprzątać ulice. Nauczyciele czasem straszą, że jak się nie będziemy uczyć to tam trafimy, poziom jest niski, nauczyciele chyba też nienajlepsi. Trochę odstrasza mnie taka szkoła, kojarzy mi się z brudem za paznokciami i ciężką pracą w przyszłości, no ale ktoś musi (M/202/IT);*

## b) technikum

*Wydaje mi się, że szkoła techniczna jest dobrą opcją dla tych, którzy tym się interesują, ale też dobrze się uczą. To opcja 2 w 1 bo masz i zawód i maturę po niej. Uczniowie są fajni (mój brat uczy się w t. ekonomicznym i nie narzeka), nauczyciele też. Ja idę do technikum, bo wiem już mniej więcej co wybrać na przyszłość i to będzie raczej dobry wybór, potem może też studia (M/498/VIII);*

*To szkoła dla dobrych albo takich średnich uczniów, którzy wybrali już sobie zawód, wiedzą czego chcą i już potem mogą iść do pracy, moja koleżanka w wieku 20 lat ma już swój salon fryzjerski i sobie dobrze radzi. Tam miała sprzęt do nauki, robiła też jakieś dodatkowe kursy i praktyki więc się nauczyła fachu. Poziom nauczania taki chyba średni, zależy też pewnie od przedmiotu (K/201/T);*

## c) liceum ogólnokształcące

*Liceum to szkoła dla ambitnych, którzy chcą się uczyć i mają dobre stopnie i ogólnie chcą coś w życiu więcej osiągnąć. Poziom nauczania jest na pewno wysoki a nauczyciele cisną by każdy zdał maturę i poszedł na studia, chyba każdy zresztą ma taki zamiar (K/85/VIII);*

*Liceum jest dla najlepszych, nie ma tam miejsca dla nieuków, choć teraz chyba się łatwiej dostać niż kiedyś. Jak ktoś chce mieć dobrą pracę to powinien iść do liceum, wtedy ma duże szanse na jakąś dobrą pracę (M/12/VII).*

## DETERMINANTY SUKCESU ZAWODOWEGO W OPINIACH UCZNIÓW

Jak wspomniano, to jak postrzegamy determinanty sukcesu, warunkuje przyjmowanie biernej vs aktywnej postawy wobec kształtowania swojej przyszłości<sup>13</sup>. Wobec czego interesujące stało się zbadanie tego wycinka młodzieńczej rzeczywistości, która może wyznaczać ich postawę wobec kształtowania własnego życia, w tym jego zawodowych odślon.

Młodzi zostali poproszeni o wskazanie 5 czynników, od których, ich zdaniem, zależy osiągnięcie sukcesu zawodowego. Uczniowie wysoko ulokowali ambicję i ciężką pracę, co cieszy, założyć można zatem, iż zdają sobie sprawę, że ich życie, kariera spoczywa w ich własnych rękach, a od włożonych nakładów pracy

<sup>13</sup> J. Gładys-Jakóbiak, *Różne oblicza i uwarunkowania sukcesu...*, dz. cyt.

oraz wytrwałego dążenia do celu zależy będzie to, co w życiu (zawodowym) osiągną, a w zasadzie wypracują. Uczniowie szkół podstawowych wierzą ponadto w siłę sprawczą wyższego wykształcenia (lokując je na 3 pozycji) (tabela 2).

Tabela 2. Determinanty sukcesu zawodowego

<b>Determinanty sukcesu zawodowego</b>	n-SP	% odp.	% przyp.
Ambicja	738	18,6	81,7
Intelekt	449	11,3	49,7
Wyższe wykształcenie	422	10,6	46,7
Ciężka praca	698	17,6	77,3
Wrodzone zdolności, talent	413	10,4	45,7
Szczęście, przypadek	425	10,7	47,1
Znajomość właściwych ludzi, układy	396	10,0	43,9
Pochodzenie z zamożnej rodziny	128	3,2	14,2
Pochodzenie z dużego miasta	99	2,5	11,0
Kontakt z ludźmi mającymi wpływy polityczne	200	5,0	22,1
Ogół	3968	100,0	439,4

Źródło: opracowanie własne

Obok często wybieranych czynników zależnych od jednostki, młodzież wysoko oceniła także szczęście, przypadek (4 pozycja). Wysoko znalazły się także talent i wrodzone zdolności. Rzadziej młodzież wskazywała czynniki, które określić można jako hybrydowe – znajomości. W myśl np. teorii dualnego rynku pracy są one czynnikami o dwojakiej naturze, można powiedzieć, że zależą i nie zależą od jednostki. Jednostka, chcąc wykorzystać „swoje” znajomości, musi być w grupie uprzywilejowanych (lub mieć do niej choćby pośredni dostęp), by w ogóle je posiadać; kolejny aspekt ich „sprawczości” dzieje się już niejako poza nią, bo oto uprzywilejowany (pod jakimś względem) znajomy tak wpływa na rzeczywistość, by ją modyfikować na korzyść „zleceniodawcy”.

Biorąc pod uwagę zmienne o charakterze indywidualno-społecznym, rozróżnienia w ich zakresie zamieszczono w tabeli 3, określając, która różnicowana pod kątem zmiennych indywidualno-społecznych część próby istotnie częściej wskazywała na określoną determinantę sukcesu. Zmienne, które w tabeli oznaczono znakiem „-” nie różnicowały w sposób istotny statystycznie uczniowskich aso-

Tabela 3. Hierarchia determinantów sukcesu zawodowego w zestawieniu z wybranymi zmiennymi indywidualno-społecznymi SP i SPP

<b>Determinanty sukcesu zawodowego (w kolejności najczęściej wybieranych) – uczniowie SP<sup>14</sup></b>	<b>Kto wskazywał istotnie częściej (zróżnicowania indywidualno-społeczne)</b>
Ambicja	(p = 0,0049) – mężczyźni (p = 0,0023) – najczęściej wskazywali uczniowie z bardzo wysokim oraz przeciętnym, niskim i bardzo niskim poziomem materialnym rodziny (p = 0,0001) – uczniowie dobrzy i bardzo dobrzy o średniej 4,51–5,00 oraz powyżej 5,00 (p < 0,0001) – uczniowie, którzy chcieliby mieć wykształcenie średnie, pomaturalne oraz wyższe
Ciężka praca, pracowitość	(p = 0,0006) – uczniowie z przeciętnym, niskim i bardzo niskim poziomem materialnym rodziny (p = 0,0007) – uczniowie bardzo dobrzy (ze średnią ocen 4,51–5,00 oraz powyżej 5,00) (p = 0,0004) – uczniowie, którzy chcieliby mieć wykształcenie średnie oraz wyższe
Wyższe wykształcenie	(p = 0,0133) – uczniowie z bardzo wysokim oraz wysokim poziomem materialnym rodziny (p = 0,0001) – uczniowie bardzo dobrzy o średniej 4,51–5,00 oraz powyżej 5,00 (p < 0,0001) – uczniowie, którzy chcieliby mieć wykształcenie wyższe
Szczęście	–
Intelekt	(p = 0,0179) – uczniowie z przeciętnym, niskim i bardzo niskim poziomem materialnym rodziny (p = 0,0003) – uczniowie dobrzy i bardzo dobrzy o średniej 4,00–4,50, 4,51–5,00 oraz powyżej 5,00
Talent, wrodzone zdolności	(p = 0,0286) – uczniowie z przeciętnym, niskim i bardzo niskim poziomem materialnym rodziny (p = 0,0002) – najczęściej wskazywali uczniowie dobrzy i bardzo dobrzy o średniej 4,51–5,00 oraz powyżej 5,00
Znajomość właściwych ludzi, układów	(p = 0,0111) – mężczyźni
Znajomość ludzi, którzy mają kontakty polityczne	(p = 0,0360) – uczniowie przeciętni (uzyskujący średnią 3,51–4,00)
Pochodzenie z zamożnej rodziny	–
Pochodzenie z dużego miasta	–

Źródło: badania własne

<sup>14</sup> Test chi-kwadrat Pearsona p = 0,0000; chi-kwadrat = 1666,6; df = 9.

Uczniowie mogli wskazać własne czynniki sprzyjające odniesieniu sukcesu, najczęściej uznając za jego determinanty (poza powtarzającymi się w ich wypowiedziach wskazanymi wcześniej) posiadanie doświadczenia zawodowego; posiadanie umiejętności nabytych poza szkołą (uczniowie określali je jako umiejętności życiowe, zaradność, samodzielność); gotowość do dalszej nauki; płęć; znajomość języków obcych.

#### SZANSA NA SUKCES W UCZNIOWSKIEJ PERSPEKTYWIE – PRÓBA PODSUMOWANIA

Zawodowy sukces, a w zasadzie jego poczucie, znaczone jest subiektywizmem, na co uwagę zwraca A. Cybal-Michalska<sup>15</sup>, wskazując, iż jest rezultatem poczynionej indywidualnie oceny kariery z perspektywy cenionych wartości. Wyprzedzając tę 'postzawodową' refleksję, zapytano uczniów o stan antycypowany, do którego odnieść się trzeba, próbując odpowiedzieć na pytanie o samoocenę szans na osiągnięcie w przyszłości sukcesu zawodowego.

Uczniowie szkół podstawowych<sup>16</sup> byli w tej przestrzeni bardzo optymistyczni. 43,00% z nich uznało, iż ma bardzo wysokie lub wysokie szanse na osiągnięcie sukcesu zawodowego, a co drugi z badanych w tej grupie określał je jako przeciętne lub większe niż przeciętne.

Podsumowując, warto dodać, iż neoliberalne nastawienie na satysfakcjonujące życie znajduje odzwierciedlenie w danych statystycznych dotyczących jakości życia Polaków. Wyniki poczynionych badań wskazują, iż odniesienie zawodowego sukcesu jest dla Polaków istotne<sup>17</sup>. Omawiany termin jest także niezwykle często tematem opracowań o poradnikowym charakterze, wskazując tym samym mnogość jego komponentów i obszarów życia, których może dotyczyć<sup>18</sup>, a tak-

---

<sup>15</sup> A. Cybal-Michalska, *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.

<sup>16</sup> Test zgodności chi-kwadrat Pearsona  $p = 0,0000$ ;  $df = 6$ .

<sup>17</sup> A. Firkowska-Mankiewicz, *Czym jest sukces życiowy dla współczesnego Polaka?*, [w:] *Elementy nowego ładu*, red. H. Domański, A. Rychard, IFiS PAN, Warszawa 1997; F. Byłok, *Wzór sukcesu w społeczeństwie polskim w okresie transformacji społeczno-ustrojowej*, „Annales” 2005, nr 1.

<sup>18</sup> Np.: A.M. de Tchorzewski, *Sukces i porażka w wychowaniu* [online], < <https://czasopisma.ignatianum.edu.pl/index.php/eetp/article/view/90/363> > [dostęp: 07.05.2019]; N. Hill, *Mysł i bogactwo. Jak zrealizować ambicje i osiągnąć sukces*; B. Tracy, *Nawyki warte miliony. Jak nauczyć się zachowań przynoszących bogactwo*; B. Tracy, *Zjedz te żabę*; Robert T. Kiyosaki, *Bogaty ojciec, biedny ojciec*; D. Allen, *Getting Things Done, czyli sztuka bezstresowej efektywności*; A. Robbins, *Obudź w sobie olbrzymia*; Ch. Taylor, *Sposób na sukces w marketingu sieciowym*; B. Tracy, M. Tracy, *Nieograniczony sukces w sprzedaży; Sukces rodzinny – jak pogodzić sprawy zawodowe z rodzinnymi* [online], < <http://dariuszczepiel.pl/sukces-rodzinny-jak-pogodzic-sprawy-zawodowe-z-rodzinnymi/> > [dostęp: 07.05.2019]; *Jak osiągnąć sukces? 40 Złoty Zasad i Sprawdzonej Strategii* [onli-

że swoisty ‘popyt na osiągnięcie (rozmaicie rozumianego) życiowego sukcesu’. Nie dziwi także w związku z tym wzrost zapotrzebowania na szeroko rozumiane poradnictwo i usługi o mentoringowym czy coachingowym charakterze, mające wspierać jednostkę w jej drodze do osiągnięcia sukcesu.

#### BIBLIOGRAFIA

- Bandura A., *Toward a Psychology of Human Agency*, „Perspectives on Psychological Science” 2006, 2, s. 165–180.
- Berings D., De Fruyt F., Bouwen R., *Work Values and Personality Traits as Predictors of Enterprising and Social Vocational Interests*, „Personality and Individual Differences” 2004, 36.
- Byłok F., *Wzór sukcesu w społeczeństwie polskim w okresie transformacji społeczno-ustrojowej*, „Annales” 2005, nr 1.
- Cybal-Michalska A., *Młodzież akademicka a kariera zawodowa*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013.
- Firkowska-Mankiewicz A., *Czym jest sukces życiowy dla współczesnego Polaka?*, [w:] *Elementy nowego ład*, red. H. Domański, A. Rychard, IFiS PAN, Warszawa 1997.
- Gładys-Jakóbiak J., *Różne oblicza i uwarunkowania sukcesu we współczesnej Polsce*, OW SGH, Warszawa 2005.
- Melosik Z., *Kultura popularna jako czynnik socjalizacji*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, t. 2, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Pietruszewski M., *Uwarunkowania sukcesu zawodowego w dzisiejszej gospodarce*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Częstochowskiej – Zarządzanie” 2014, nr 15, s. 65–78 [online], <<http://www.zim.pcz.pl/znwz>> [dostęp: 19.05.2020].
- Scheier M.F., Carver Ch.S., *Optimism, Coping, and Health: Assessment and Implications of Generalized Outcome Expectancies*, „Health Psychology” 1985, 4 (3).
- Shook Ch.L., Priem R.L., McGee J.E., *Venture Creation and the Enterprising Individual: A Review and Synthesis*, „Journal of Management” 2003, vol. 29, issue 3.
- Wooten K.C., Timmerman T.A., Folger R., *The Use of Personality and the Five-Factor Model to Predict New Business Ventures: From Outplacement to Start-up*, „Journal of Vocational Behavior” 1999, 54.

**Author:** Joanna Kozielska

**Title:** Happiness, Chance or Hard Work and Ambition? Primary School Students about the Determinants of Professional Success

**Keywords:** professional success, determinants of success, youth

---

ne], <<https://mariuszstomaszewski.pl/blog/jak-osiagnac-sukces/>> [dostęp: 07.05.2019]; *8 nawyków, które pomagają odnieść sukces w każdej dziedzinie* [online], <<https://rosnijwsile.pl/8-nawykow-ktore-pomagaja-odniec-sukces-w-kazdej-dziedzinie/>> [dostęp: 07.05.2019]; *Od czego zależy sukces w odchudzaniu?* [online], <<http://www.odchudzanko.pl/od-czego-zalezy-sukces-w-odchudzaniu/>> [dostęp: 07.05.2019]; *Jak odnieść sukces w pracy? Oto przydatne umiejętności* [online], <<https://www.forbes.pl/kariera/sukces-w-pracy-przydatne-umiejtnosci-w-karierze-zawodowej/sv7s4xj>> [dostęp: 07.05.2019].

**Discipline:** Pedagogy

**Language:** Polish

**Document type:** Article

### Summary

The text presents chosen results from research over the choices, aspirations and educational and career plans of young people (including some aspect of the perception of success). The chosen modules of the survey conducted in 2020 in a medium-sized city (approx. 80,000 inhabitants) are presented. The research goals were as follows: to characterize aspirations and plans as well as educational and professional choices made by young people; to present their opinions on the category of 'success' (including professional success) with its determinants; to characterize factors on educational paths of young people which enable or disable them to achieve professional success (technical, vocational schools vs general secondary schools) and prestigious versus non-prestigious professions; and to characterize the process of career counselling (students evaluation of the process and their expectations toward it).

Previous studies in this field have shown that, for example, personality traits are poor predictors of entrepreneurial behaviour, while beliefs and judgments about one's self and the world may be a determinant of success. Therefore, it can be assumed that positive beliefs about the determinants of success, such as optimism, hope for success, will contribute to a more positive perception of the transition process from education to the labour market. Importantly, the way of perceiving the determinants of success determines the adoption of a passive versus active attitude in shaping one's fate. Therefore, the author of the article is interested in the way, that primary school students perceive the life and professional success (the dimension which they use to identify success or withdrawn from this identification), as well as in the way they perceive the factors that determine it. Those students' perceptions may determine their attitudes towards shape of their lives.